

הדלקת נר חנוכה ושבת בבזיכין שאינן יכולין לעמוד ללא סמיכה

לכ' מערכת "קובץ בית אהרן וישראל" רוב שלומים וברכות!

בשור"ת אבנ"ז (חאו"ח סי' ת"ק) ביאר מש"כ בספר "חסד לאברהם" ד"כל ט"ו כלים הנזכרים - שאין ראויים לעמוד מאיליו בלא סמיכה אינם ראויים לנ"ח, משום דס"ל ד"נר" היינו "כלי", שע"כ "נר חנוכה" מיבעי להדליקו בכלי דווקא, וכל שאינו יכול לעמוד ללא סמיכה לא חשיב כלי, עכ"ל.¹²³⁴⁵⁶⁷

ותימה גדולה - שהרי נפסק בשו"ע (או"ח קנ"ט ס"ה) .. כלי שתחילת תיקונו כן - שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה ואין משתמשין בו אלא ע"י סמיכה, חשוב שפיר כלי, ומקורו - כמצויין בשו"ע הרב (שם ס"ט) - במשניות כלים (פ"ד מ"ג).

אמנם מצאתי מקור דברי ה"חסד לאברהם" הנ"ל - בספר הזכרון "פתח יצחק" (עמ' תל"ו) בו מובא "קונטרס סוד הדלקת נר חנוכה" המיוחס לר' יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד, וז"ל ... כל כלי וכו' שאינו יכול לעמוד מאיליו, אלא שצריך לסומכו בדבר אחר אינו ראוי לנר חנוכה ולא לנר שבת שמברכין עליו, שכל נר שאנו מברכין עליו צריך שיהיה כלי, והכלי שאינו יכול לעמוד על שוליו - אינו ראוי להדלקה, שאנו למדין נר חנוכה מנרות מנורת ביהמ"ק שהיו כלי מכלי ביהמ"ק עכ"ל.¹²³⁴⁵⁶⁷

לפ"ז אפשר דאף אם שם "כלי" עליו - לא יספיק להדלקת נ"ח שצריך שיהא בכלי הדומה לכלי ביהמ"ק, ובזה יל"ע האם אמנם נרות המנורה - הבזיכין יכלו לעמוד ללא סמיכה, ואפשר דבכל אופן - בטלי למנורה שהיתה "כלי", וא"כ אף בבזיכינו שלנו אפרש להדליק, ועוד צ"ע מש"כ בקונטרס הנ"ל דה"ה - ל"נר שבת שמברכין עליו" היאך זה יתאים לטעמו בסוף דבריו "שאנו למדים נר חנוכה מנרות מנורת ביהמ"ק".

בכבוד רב

יצחק שפיצר - ב"ב

בדין בישול בליל ב' דר"ה קודם מעריב*

בדין עשיית בישולים ומלאכות אוכ"נ גמורות מיד אחרי צאת הכוכבים דמוצאי יו"ט ראשון דר"ה, לסעודות ליל ב' דר"ה, קודם מעריב, וקודם קידוש, דליל ב' דיו"ט

ע"ד מנהג העולם, ובמיוחד מנהג נשים, וכן המנהג במטבחי הישיבות הקדושות, ובמוסדות תורניים, בתי מלון וכדו', שנוהגים לעשות מלאכות אוכל נפש ובישולים, מיד בצאת הכוכבים דליל שני דראש השנה, וכן בני חו"ל נוהגים להתחיל לבשל לסעודת ליל יו"ט שני של גלויות, מיד אחרי צאה"כ, כשמתחיל יו"ט שני, להנהיגם כהגאונים, או כשיטת ר"ת, כל אחד למנהגו, אך מיד אחרי צאה"כ אחרי שהתחיל ליל ב' דיו"ט, מתחילים בעשיית מלאכות אוכ"נ, ובישול לסעודת ליל יו"ט שני, ז.א. אפילו קודם שהתפללו תפלת מעריב, וקודם קידוש דליל יו"ט שני, וקודם הדלקת נרות של סעודת ליל יו"ט שני, ומתחילים מוקדם בבישולים וכדו' שלא יתעכב סעודת ליל יו"ט שני, וכדי שלא יהא טירחא דציבורא, או בני ביתם, עד שעה מאוחרת, אולם מנהג נשים זה, מקדמא דנא, צע"ג בפוסקים.

אמנם להלכה לא מצינו הבדלה בין יו"ט לחבירו, ואף דבגמ' ביצה (ד' ב') אי' והא רב אסי מבדיל מיומא טבא לחבריה [ומברך המבדיל בין קדש לחול, דקסבר קים לן בקביעא דירחא ויו"ט שני חול

* בגליון ס' נדפס כירור הלכה מהגאון רבי משה סולובצ'יק וצ"ל בענין זה, להבהרת הענין הגנו מדפיסים זאת שוב בהוספות ובהרחבת הענין לתועלת המעינים. התודה להרב הכותב ר' יעקב ווינגולד הי"ו שהציע הדברים כשמלה.

גמור הוא...רש"י], אך לא קיי"ל כרב אסי, וכמבואר בראשונים, רשב"א וריטב"א סוכה (מ"ז א') ד"ה והלכתא מיתב, ובמאירי. [רמז לזה הגרעק"א בגליון הש"ס ביצה שם]. וברשב"א ביצה (שם) ד"ה והשתא מ"ט, ובשיטמ"ק (שם) ד"ה והא רב אסי.

אך דא עקא, דבפוסקים משמע דבעינן היכר כעין הבדלה בין יו"ט לחבירו, ואחרי צאה"כ דליל יו"ט שני, וליל שני דר"ה, מותר לעשות אך ורק הכנות בעלמא לצורך סעודת ליל ב', אבל מלאכות אוכ"נ ובישול מאכלים לסעודת ליל ב' דהוי מלאכה גמורה, לא סגי בזה שנגמר יו"ט ראשון, וכעת אחרי צאה"כ, אלא בעינן היכר כעין הבדלה, כגון תפלת מעריב דליל ב' דיו"ט, או קידוש דליל ב' דיו"ט, ואולי סגי בהדלקת נרות של סעודת ליל ב' דיו"ט, דגם בזה הוי היכר דהתחיל יו"ט שני.

ויסוד לזה, עפ"י המובא משמי' דספר תשובה מאהבה או"ח ח"ב (סי' רס"ג) דנשים ע"י ברכת הדלקת נרות מקבלות שבת, דאולי, עי"ז חיוב הקידוש אינו מה"ת יעו"ש.

וקשה מאוד מצד המציאות, וטירחא דציבורא, וטירחא דבני בית, לשנות בזה מנהג העולם, מנהג הנשים, ומנהג הישיבות הקדושות, ומקומות צבוריים, שהמבשלות יחכו עד גמר תפלת מעריב של בעליהם, או שיתפללו מעריב בעצמם, [יעוין משנה ברורה (סי' ק"ו ס"א ס"ק ד') דתפלת ערבית רשות, ונשים לא קבלו עליהם, ורובם אינם מתפללות מעריב, ובמשנ"ב (סי' רצ"ט ס"י ס"ק ל"ז) מובא מהמג"א שרובן לא נהגו להתפלל במוצש"ק. ובפמ"ג או"ח (סי' רע"א במשב"ז ס"ק א') מבואר דגם מעריב דליל שבת לא קיבלו עליהן]. או ליעצם שהמבשלות יודרוז להדליק נרות דליל ב' מיד בצאה"כ, או יקדשו לעצמם בליל ב', ורק אח"כ יתחילו במלאכות אוכל נפש ובישולים לצורך סעודות יו"ט שני, ובפרט בישיבות הקדושות, ובמקומות צבוריים שנשים מבשלות כמות גדולה למאות איש, ואם לא יתחילו בבישולים מיד אחרי צאה"כ, יתעכב סעודתם באיחור גדול מאוד כידוע, וצע"ג למעשה.

ויסוד לזה, ממה שכתב האליה רבה או"ח (סוסי' רצ"ט סעי' י' ס"ק כ"ב) [כ"ב לבוש] בשם פסקי תוספות וז"ל "אבל מנהג שטות כו' והט"ז וע"ת מתרצים כיון דמדאורייתא בלא הבדלה מותר, רק תקנות חכמי' הוא, והקילו במלאכה שאין בה טורח, ומג"א החמיר ומסיק דיש לדרוש...שילמדו...לומר ברוך המבדיל כו' קודם שדולקין נר, ובעל נפש לא ידליק עד אחר קדושה כמ"ש בזוהר, אבל חזן...מותר אחר שהבדיל בתפילה או אמר ברוך המבדיל כו'...משום כבוד הציבור שיושבין בחושך, וטילטול הנר מותר לכו"ע, ולהביא יין מיו"ט לחבירו כיון שאמרו הקהל ברכו מתיר פסקי תוס' כיון שאין אסור אלא משום הכנה, ואף שלא התפלל וגם אז וודאי לא אמר בא"י המבדיל" עכ"ל אליה רבה.

ומשמע להדיא בא"ר בשם פסקי תוספות דבעינן היכר כעין הבדלה בין יו"ט לחבירו, וללא היכר כעין הבדלה, עדיין אסור לעשות מלאכות אוכ"נ, רק הכנות גרידא מותרות, ותו לא, ודעת הא"ר מפסקי תוס' הובא להלכה בשערי תשובה או"ח (סי' רצ"ט ס"י) ע"ד הרמ"א (שם) שכתב "ומזה נתפשט המנהג להקל שמדליקים נרות מיד שאמרו הקהל ברכו, אבל העיקר כסברא ראשונה" ובשע"ת (ס"ק ב') כתב "ועיין בא"ר להביא יין מיו"ט לחבירו מתיר בפסקי תוספות כשאמרו הקהל ברכו, כיון שאינו אלא משום הכנה, ואף בשלא התפלל, וגם אז לא אמר בא"י המבדיל כו' ע"ש" עכ"ל.

אולם במשנ"ב (ס"ק מ') ביאר כוונת הא"ר, "ובעל נפש יעשה...שלא להדליק נר עד אחר סדר קדושה, אבל חזן הכנסת מותר להדליק נר אחר שהבדיל בתפלה, או אמר ברוך המבדיל...משום כבוד הציבור שיושבין בחושך, וטילטול הנר שרי לכו"ע [מ"א] ולהביא יין ביו"ט שני אחר שחשכה, אף שלא התפלל עדיין וגם לא קידש, אפ"ה שרי, דהא אין בזה משום מלאכה רק משום הכנה מיו"ט לחבירו, וכיון שנתקדש היום שרי" ובשער הציון (ס"ק נ"ד) הערה מקורו "א"ר בשם פסקי תוס' ובשע"ת, אך הדברים שם מגומגמין קצת" עכ"ל. ולכך המשנ"ב הביאם בתוספת ביאור וכעין אוקימתא דפסקי תוס' שהביאם הא"ר, קאי אחר חשכה וכבר נתקדש היום, ועדיין לא התפלל, ולא קידש, ומלאכת אוכ"נ אסורה והכנה מותרת.

ומשמע להדיא בפוסקים דלעיל, דאחרי שנתקדש היו"ט שני, ז"א אחרי צאה"כ, מותר רק הכנות, ולא מלאכות גמורות דאוכ"נ, ורק אחרי תפלת מעריב או קידוש [ואולי גם הדלקת נרות דיו"ט שני].

אמנם פשוט שדבריהם מחודשים ובעינין היכר כעין הבדלה בין קודש לקודש, ז"א, בין יו"ט לחבירו, ע"י מעריב או קידוש, וכיוצ"ב, ודברי הא"ר בשם פסקי תוספות, לפום ריהטא נראים כתעלומה וצריך פענוח ויסוד לחידוש זה בהיכר בין יו"ט לחבירו, וזהו ממש נגד מנהג העולם, ומנהג נשים צדקניות המדקדקות בהלכה קלה כחמורה, ובפרט בימי ר"ה דכולי עלמא מחמירים טובא בכל מילי. וכן מנהג ישיבות ומקומות ומוסדות צבוריים, מצוי גם גברים טבחים שמבשלים צרכי סעודת ליל יו"ט שני, ומזדרזים בהתחלת עשיית מלאכות אוכ"נ ובישולים [ולא רק הכנות גרידא] מיד אחר חשכה בצאה"כ, כשנגמר יו"ט ראשון, ולכאורה, אחרי שמצינו מפורש בפוסקים והביאם השע"ת ומשנ"ב מפסקי תוספות, [וכן בכה"ח שם, ס"ק ס"ד] ולא מצינו שיש מי שחולק עליהם בזה.

ולכאורה צ"ע, אמאי לא נחוש לפוסקים אלו, הסותרים את מנהג הנשים, ומנהג העולם, ויקוב הדין את ההר, -יבמות (צ"ב א')- ויש לעיין איך אריך למיעבד עכ"פ לכתחילה, וצ"ע למעשה.

ואולי י"ל בדוחק, דהלכה זו שכתב הא"ר מפסקי תוספות, קאי רק להמג"א (רצ"ט ס"ק י"ז) מדרכי משה (סוסי' רצ"ד ס"ק ב'), והתם אינו דינא, אלא רק חומרא דבעל נפש לא ידליק נר עד אחר סדר קדושה, וכמש"כ המג"א (סוסי' י"ז), ובמשנ"ב (ס"ק מ'). אולם בשערי תשובה (ס"ק ב') משמע להדיא, בפשטות, שזהו הלכה גמורה ולא רק לשיטה מסויימת.

ולפי המבואר בפוסקים הנ"ל, יש לדון איך אריך למיעבד עכ"פ לכתחילה, אם אכן נשים צריכות להתפלל מעריב דליל יו"ט שני, או לעשות קידוש דליל ב', או עכ"פ להדליק נרות דליל ב', או שצריכות להמתין עד שישוּבו בעליהם מתפלת ערבית דליל ב', ורק אח"כ יתחילו בבישולים ומלאכות אוכ"נ גמורות לצורך סעודת ליל ב', דרך או הוי היכר כעין הבדלה בין קודש לקודש להתירן במלאכות אוכ"נ גמורות.

וכן יש לדון, אם מה דאסור לבשל מיו"ט לחול, האם במוצאי יו"ט אחר צאת הכוכבים לגאונים או לר"ת, אם מותרים בבישול אחרי צאה"כ עבור אחרי הבדלה, או עבור מי שכבר הבדיל, דאפשר שמלאכות אוכ"נ המותרות ביו"ט כבישול וכיוצ"ב, מותר לעשותם במוצאי יו"ט אחרי צאת הכוכבים, אפי' לפני הבדלה, וכדמשמע דעת הגרעק"א בספר גנוזי רעק"א (סי' כ"א) בספק ספיקא דבין השמשות דמוצאי יו"ט, ולפי"ז אם נימא דאי"צ בהבדלה במוצאי יו"ט לחול, להתיר מלאכות אוכ"נ, ואם כנים הדברים, י"ל דעד"ז פשוט טפי דאי"צ היכר כעין הבדלה בין יו"ט לחבירו, עבור מלאכות אוכ"נ, דכל יסוד היכרא בין יו"ט לחבירו, נתחדש באחרונים, וצ"ע.

ואין נראה לומר שנשים שמבשלות לסעודת ליל ב', יאמרו קודם עשייתם מלאכות אוכ"נ, ברוך המבדיל בין קודש לקודש, דבפשוטו, וזה בכלל זלוול דיו"ט, דסו"ס קי"ל דאין מבדילין מיו"ט לחבירו.

ואולי עדיף טפי שהנשים המבשלות יקבלו עליהם קדושת יו"ט שני, או קדושת יום שני דר"ה, כעין קבלה דתוספת יו"ט, מיד אחרי צאה"כ, לגאונים או לר"ת, דהא הכא סו"ס כעת אחר חשכה, ונסתיים יו"ט ראשון, ונתקדש היום השני ממילא, וסגי בזה לענין היכר כעין הבדלה בין יו"ט לחבירו, ומותרות בבישולים ומלאכות אוכ"נ גמורות.

וביותר נראה למש"כ בהגהות הגרעק"א או"ח (רסי' רע"א ס"א למג"א ס"ק א') דחובת קידוש דאורייתא יוצא יד"ח בתפלת מעריב, ומוסיף הגרעק"א "וגם לכאורה לאו דוקא בתפלה, אלא דכל שמזכיר שבת, ואומר שבתא טבתא, ג"כ יוצא, דמ"מ הזכיר שבת, ודו"ק עכ"ל. ואמנם בביאור הלכה (סי' רע"א ס"ב, סוד"ה דאיתקש) תמה על חידושו של הגרעק"א מדברי הרמב"ם פכ"ס מהל' שבת ה"א. אולם עכ"פ דעת הגרעק"א דע"י הזכרת שבת יוצא חובת קידוש דאורייתא, ואולי עד"ז גם הכא ע"י אמירת גוט יו"ט שני, וכדו', סגי כקידוש, וכמעריב, ומותרות בבישולים ומלאכות אוכ"נ גמורות.

סוף דבר, מצוה רבה ליישב מנהג העולם ומנהג נשים מקדמא דנא, ומנהג בתי תבשיל דשיבות הקדושות ומקומות צבוריים, הנראה לכאורה כסותרים להמפורש בפוסקים, ויסודם בפסקי תוספות, הביאם האליה רבה, שע"ת, משנ"ב, כה"ח. וגם הלכה מחודשת זו הוזכרה בפוסקים אגב הלכות הבדלה, ולא הובאה כלל בפוסקים במקומה בהל' יו"ט, הלא דבר הוא, אמנם חפשתי טובא למצוא מקורם ונימוקם, בפסקי תוספות שבמסכתות שלפנינו, שכידוע מיוחסים להרא"ש או להסור, ולא מצאתי חידוש זה שהביא הא"ר.

ואחר זמן מצאתי בשם הגדולים מערכת ספרים לחיד"א (אות קכ"א) ידיעה נכבדה ונחוצה, שיש שני פסקי תוספות, אחד מהרא"ש או הטור המודפס בסוף הש"ס, והשני "פסקי תוספות, מזכיר הרב אליהו רבא א"ח כמה זימני...ומוכח שהם לרב אחרון, ולא ידעתי אכנה, גם לא ראיתם עד הנה" עכ"ל. אגב מצאתי גם באלהיו זוטא שבלבוש שהזכיר דברים מספר פסקי תוספות הנ"ל. וקשה טובא לדון, באחרונים, ללא שמצאנו יסודם ושורשם ונימוקיהם בזה, אלא שסו"ס נמשכו אחריו רבותינו הפוסקים, וצע"ג למעשה.

ועל כך כתב לי הגאון המובהק רבי משה סלובייצק זצ"ל - ציריך, [שלהי תשנ"ג], חוות דעתו הרמה, שנדפסה בקובץ בית או"י (שנה י' גליון ו'), ותמצית קוטב דבריו הנפלאים, ליישב מנהג העולם, דעכ"פ, בזה מנהג נשים שמקילות לבשל קודם מעריב, קידוש, וכדו', קיל טפי לנשים מאנשים, ומטעם, דאם איסור מלאכה קודם הבדלה, נובע מחיוב הבדלה, א"כ מי שאינו חייב בהבדלה, אינו אסור במלאכה בצאה"כ, אף קודם הבדלה, ולפי"ז להשיטות דנשים אינם חייבות בהבדלה בשבת, עד"ז אינם חייבות בהבדלה דיו"ט, וק"ו דאינם חייבות בהיכר כעין הבדלה מיו"ט לחבירו, ולפי"ז י"ל דמותרות במלאכות אוכ"נ מיד בצאה"כ, דאיסור מלאכה קודם הבדלה, תלוי בחובת הבדלה, [ועד"ז כתב מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל בדעת הרמב"ם פכ"ט מהל' שבת, והרי"ף פסחים פרק ער"פ]. ואפילו להשיטות דנשים חייבות בהבדלה במוצש"ק, דעת הגרעק"א בתשו' (סי' א'), ועוד, דבעשה דיו"ט נשים פטורות, ולא ילפינן יו"ט משבת בזה, ולפי"ז פטורות מקידוש היום, וכ"ש מהבדלה, כמובן.

ולהגרעק"א ק"ו שפטורות מהיכר כעין הבדלה שבין יו"ט לחבירו, המוזכר באלהיה רבה הל' הבדלה, וא"כ א"ש בטוב טעם, דבזה נשים קיל טפי מגברים, וכמובן, בעיקר זהו מנהג נשים לבשל הבישולים לצורך סעודת ליל יו"ט שני, ואכן להם קיל טפי לבשל מיד בצאה"כ דמוצאי יו"ט ראשון, אף קודם שהתפללו מעריב דליל ב', ושאר היכר כעין הבדלה בין יו"ט לחבירו, ומאידך אנשים שחייבים בהבדלה במוצש"ק ומוצאי יו"ט, ולאלהיה רבה ושע"ת ומשנ"ב מפסקי תוס' יש לעשות היכר כעין הבדלה, בין יו"ט לחבירו, כתחליף להבדלה, ולכך אנשים חמירי טפי, להמנע מבישולים לצורך סעודת ליל ב' דר"ה; וליל יו"ט שני של גלויות, אפי' בצאה"כ, ובעינן היכר כעין הבדלה, ע"י מעריב, קידוש, וכדו', אבל אחרי ההיכר דמעריב או קידוש, מותרים במלאכת אוכ"נ, לצורך סעודת הלילה, זהו קוטב דברי הגר"מ זצ"ל, ודבריו קילורין לעינים, ודפח"ח.

ובשולי מכתבו הוסיף הגר"מ זצ"ל, בסו"ד לצדד, דאמנם אלה שמקילות ולא מקפידות בזה, נ"ל דיש להם על מי שיסמוכו, דוק בכל הנ"ל, אולם לכתחילה, יש להדריך הנשים כמו באנשים, שמפורש שם, בא"ר, והיינו לעשות היכר כעין הבדלה ע"י מעריב, קידוש, הדלקת נרות, והיינו כעין הבדלה בין קודש לקודש, טרם עשותם מלאכות אוכ"נ לליל ב', עכת"ד.

והגאון הגדול רבי אברהם יעקב זלזניק שליט"א ראש ישיבת עץ חיים עיה"ק תו"ב, כתב במכתבו אלי [כ"ד תמוז תשנ"ג] וצידד בתוך דבריו בזה"ל "...ולכן נראה, דאלו שצריכין לעשות מלאכות גמורות, יגידו קודם, אני מקבלת עלי קדושת יו"ט שני, ולפי סוף דברי הרמ"א או"ח (סי' רצ"ט ס"י) דהעיקר כסברא ראשונה, לפי"ז נמצא, דלכל מלאכה צריכין להגיד זאת...אולם נראה כמו שכתבתי שתקבל קדושת יו"ט שני, באמירה בעלמא, וזה מספיק...והי"ת יאיר עינינו בתורתו, בכבוד רב אברהם יעקב זלזניק" עכ"ל.

והנה לומר המבדיל בין קודש לקודש בין יו"ט לחבירו, הוי נידון דמחזי כזלזול ביו"ט שני, וצ"ע, ובזה עדיף טובא, עכ"פ לרווחא דמילתא, לומר הריני מקבל עלי קדושת יו"ט שני, קודם עשיית מלאכות אוכ"נ ובישולים, דאינו לשון הבדלה בין קודש לקודש, ובזה אין חשש זלזול ביו"ט שני, והוי היכר בין יו"ט לחבירו.

וכתבתי הדברים למורי ורבי עמוד ההוראה הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך [שליט"א] זצ"ל, ושוב דברתי עמו פא"פ, ואמר לי דידועים הדברים, ודברי המשנ"ב בשם הא"ר, מחודשים, ולא קיי"ל למעשה כן, לעשות היכר כעין הבדלה בין יו"ט לחבירו.

שוב הצעתי יסודי הדברים לפני מו"ר הגאון המובהק רא"ל שטיינמן שליט"א ראש כולל פוניבז' בעל "אילת השחר", ואחר עיונו כלשונות האחרונים הא"ר שע"ת ומשנ"ב ושעה"צ. צידד דלפום

ריהטא הרעת נוטה בזה, דהא"ר ושע"ת איירי שלא לעשות מלאכות, קודם צאה"כ, כגון בביהשם"ש, ולא אחר צאה"כ, ובזה חילקו האחרונים, דהכנה מותרת גם קודם צאה"כ, ומלאכה רק אחר צאה"כ, וגם המשנ"ב גופי' בשעה"צ (רצ"ט ס"ק נ"ד) הרגיש בזה, דאינו פשוט דהא"ר ושע"ת איירי אחר צאה"כ, יעו"ש שזהו מהלך לבאר כוונת הא"ר ושע"ת בשם פסקי תוס', וכמודגש בלשונו "אך הדברים מגומגמין קצת" והיינו בהסתייגות מה, האוקימתא מדנפשי' ברעת הא"ר דאיירי אחר חשיכה ונתקדש היום, ועד"ז כתבו לי כמה ת"ח מובהקים שליט"א דמוטב לאוקמי דאיירי בביהשם"ש קודם צאה"כ, אף אם קצת דוחק הלשון, ולא לצאת בחידוש למעשה, דבעינן היכר כעין הבדלה בין יו"ט לחבירו, וכן עמא דבר.

והעירני הג"ר אליהו דוד רייכמן שליט"א סמך לזה, דבשו"ע או"ת (סי' תק"ג ס"א) אי' אסור לאפות כו' או לשחוט ביו"ט לצורך מחר, והמשנ"ב בביאור הלכה (שם) הוסיף ח"ל "ואפי' בין השמשות של יום ראשון, ג"כ אסור דשמא יום הוא" עכ"ל, ומבואר במשנ"ב גופי' בהל' יו"ט, בפשיטות דרק בביהשם"ש אסור ותו לא, ומאידך בהל' הבדלה משמע בפשוטו דאפי' בצאה"כ איכא נמי איסורא, כ"ז שלא עשה איזה היכרא, ולכן מוטב שנדחק את לשון המשנ"ב בהל' הבדלה, דאחר חשיכה זהו אחר השקיעה קודם צאה"כ, וכמקובל ומורגל שלא להתחיל בבישולים קודם צאה"כ, מלחדש הלכה מחודשת שאינה מוזכרת כלל במקומה בהל' יו"ט, אלא אגב הל' הבדלה דמוצ"ש.

ואכן, שמעתי עדות נאמנה, שדיברו בזה, לפני כמה שנים, עם רבינו עמוד ההוראה הגאון רי"ש אלישיב שליט"א, והשיב, דבפשוטו המשנ"ב משמי' דאליה רבה תמוה, דליכא הבדלה בין יו"ט לחבירו כלל, ואחר העיון בגוף דברי הא"ר, צידד דנראה לומר דהפסקי תוס' איירי בביהשם"ש קודם צאה"כ, ובזה צידדו להתיר רק הכנה לליל יו"ט שני, אבל מלאכת אוכ"נ לצורך יו"ט שני, מותר רק בצאה"כ, ודלא כמשמעות השעה"צ שהעמיד דבריו אחר חשיכה, ובפשוטו, כוונתו אחר צאה"כ, אלא דזהו חידוש גדול דבעינן היכר כעין הבדלה, ולא סגי בצאה"כ להתיר במלאכות אוכ"נ.

וכעת אבוא בזה, בהערות אחדות, על מש"כ בקובץ בית או"י (שנה י"א גליון ב') הרב אלי' ברוך קעפעטש שיחי' מעיה"ק, לדון בקרקע ולפלפל בדברי הגאון המובהק רבי משה סולובייציק זצ"ל, על ההוספה שבסוף דבריו, אך כפי הנראה, תשובת הגר"מ סולובייציק זצ"ל לא הובנה כראוי, ללא הבהרת השאלה וצדדי הספק כראוי, בד בבד עם תשובתו, להקל על המעיינים בהירות יסודי המו"מ שנתלבנו בהלכה זו, ולכן, חלק מהערותיו של הראב"ק שיחי', אינו נוגע כלל, לעיקרי הדברים שכתב הגר"מ זצ"ל, אלא למש"כ בשולי הדברים, וחלקם נוגע לחידוש ומשמעות הא"ר שע"ת משנ"ב וכה"ח, ולא על עצם הדברים שהאיר עינים הגר"מ זצ"ל, והגר"מ ס"א בא רק ליישב מנהג נשים מעולם, שהקילו בזה, דלא כמשמעות הפוסקים, ו"א שלא יסתור מנהג נשים ידוע בכל בתי ישראל, למשמעות הפוסקים.

והנה מה שכתב הנ"ל "ראיתי...בשם הגר"מ סולובייציק זצ"ל כענין כישול כליל יו"ט לפני תפלת ערבית, דנשים שאינם מתפללות תפלת ערבית, הרי שצריכין לעשות היכר בין יו"ט ראשון לשני שיגידו טרם עשותם מלאכה ברוך המבדיל בין קודש לקודש וכו' עכתו"ד שם. זה אינו מדויק, דעצם החידוש זהו הא"ר ושאר פוסקים, כדלעיל, וגם הגר"מ זצ"ל, רק צידד בסוף דבריו לרווחא דמילתא, שלכתחילה יש להדריך הנשים שיעשו כמו באנשים, שמפורש שם בא"ר, דבעינן היכר ע"י מעריב או קידוש וכדו', בין יו"ט לחבירו, שיהא ניכר שהתחיל ליל ב', טרם עשותם מלאכות, ובאנשים לא מוזכר כלל בא"ר ובשע"ת ומשנ"ב לומר המבדיל בין קודש לקודש בין יו"ט לחבירו, וא"כ, ודאי דגם נשים לא יאמרו המבדיל בין קודש לקודש מיו"ט לחבירו, אלא כוונתו דלכתחילה ראוי. שנשים יעשו כאנשים, היכר כעין הבדלה, ע"י מעריב, קידוש, הדלקת נרות, אמירת גוט יו"ט שני, או לקבל קדושת יו"ט שני, בי נוסח ברוך המבדיל בין קודש לקודש בין יו"ט לחבירו, אינו מוזכר בשום מקום בפוסקים, וגם הגר"מ זצ"ל, בסו"ד, לא כתב לשון זה, וגם הדגיש לעשות כמו אנשים כמפורש בפוסקים, וברור שכוונתו לא"ר ושע"ת שע"ז נסבו דבריו, בכל תשובתו, ואמנם, אולי חסר מילה במכתבו, אבל פשוט מכל תוכן הדברים, בשאלה ובתשובתו, דלהלכה חכמים פטרוהו ממעשה ההבדלה, דלא ליתו לולזולי ביו"ט שני, אלא שאין לעשות מלאכת אוכ"נ בלי איזה היכר, וכמ"ש הגר"מ ס"א במכתבו בסוד"ה ומה דאיתא, וברור שלזה נתכוין הגר"מ סולובייציק ז"ל גם בשולי דבריו.

ולפי"ז מה שתמה על סו"ד בזה"ל "ובכן קשה לי להבין את זה, דממ"נ...ואם חל יו"ט שני בחול, איזה בין קודש לקודש יש כאן, דהא יו"ט שני...מחמת ספק...בכן, אם יום ראשון חול גמור, ואיזה בין קדש לקדש יש כאן, הן אמת דרב אסי מבדיל מיומא קמא לחבריה...הרי אמר בין קדש לחול, ולא אמר בין קדש לקדש, עיין רש"י...ועיין בש"טמ"ק...דרב אסי לא אמר בין קדש לחול, ולא אמר בין קדש לקדש, אלא...הזכיר של חול, אבל ראש וסוף...של קדש" עכ"ל הנ"ל.

והנה כאמור הגרמ"ס זצ"ל בא רק לצדד אחרי חידושו של פסקי תוס' א"ר ועוד, דבעינן היכר כעין הבדלה בין יו"ט לחבירו, והיינו היכר בין קדושת יו"ט ראשון לקדושת יו"ט שני, וא"כ מה אינו מובן, בפרט שהביא בעצמו דרב אסי מבדיל בין יו"ט לחבירו, ובש"טמ"ק ביצה (ד' ב') ד"ה והא רב אסי, צידד בדעת רש"י "ונראה דרישא דהבדלה נקט, ולא שיהא חותם כן...אלא היה חותם, המבדיל בין קדש לקדש, או בין קדש חמור לקדש הקל...דקדושה רבנן" עכ"ל.

ועד"ז כתב רבו של הריטב"א, בחי' הרא"ה ביצה (ד' ב') ד"ה לימא קסבר, "דסבר רב אסי דלא גרע משבת ויו"ט...ואיפשר דחתים בין קדש לקדש...אבל כאן שניהם שוין באיסורא, אלא שזה מדברי תורה וזה מד"ס" עכ"ל.

ומבואר בש"טמ"ק (שם) בדעת רש"י, וברא"ה, דלרב אסי מבדיל בין קדש לקדש, או בין קדש חמור לקדש הקל דקדושה רבנן, ושניהם שוים באיסורא, כמ"ש הרא"ה, ומיושב תמיהת ראב"ק שיחי', דעכ"פ שפיר שייך לומר שיש לעשות היכרא כתחליף להבדלה בין יו"ט לחבירו, וכמשמעות הפוסקים א"ר בשם פסקי תוס'.

ומש"כ ראב"ק שיחי' להעיר עוד, על סו"ד הגרמ"ס בזה"ל "אם הנשים צריכות לומר המבדיל וכו' הרי דבוודאי דהגברים צריכים ג"כ להבדיל בתפלה ועל הכוס, ואנן סהדי דכליל ב' אין הגברים מבדילים בתפלה ועל הכוס, ובכן, כיון דהגברים אינם מבדילים, הרי דבוודאי דהנשים אינם צריכות לומר המבדיל וכו'" עכ"ל ראב"ק שיחי'.

ולמבואר בשאלה, וכן למש"נ לעיל, כל זה אינו השגה כלל, דמעולם לא צידדו למעשה, לעשות הבדלה בתפלה או על הכוס, בין יו"ט לחבירו, רק צידדו לחוש למשמעות הפוסקים שיש לעשות היכרא כעין הבדלה, ותו לא, וא"כ, ההיכר ע"י עצם תפלת מעריב דליל ב' או קידוש דליל ב' וכדו', ללא שום אמירה ולשון הבדלה, וכמפורש באליה רבה. ואצל אנשים שמתפללים מעריב וקידוש זהו ההיכרא דבין יו"ט לחבירו, וזהו כל הגידון בשאלה, וע"ז נסבו דברי הגרמ"ס זצ"ל, ליישב מנהג נשים שמבשלות בצאה"כ, קודם שעשו איזה היכרא, כתפלה או קידוש דליל ב', ומפורש בחי' הריטב"א סוכה (מ"ז א') ד"ה והלכתא, דלית הלכתא כרב אסי, ורב אסי לא חייש לולולא דיו"ט שני, וכמ"ש גם ברש"י א' ביצה (שם) ד"ה והשתא, יעו"ש שהביא עוד, ויש מי שפירש, דרב אסי סבר כר' דוסא בעירובין (ל"ט א'), ובחי' הרא"ה ובש"טמ"ק ביצה (שם) הוסיפו, ומיהו רב אסי דעבד, לגרמיה הוא דעבד, ולית הלכתא כותיה, יעו"ש.

וכל זה ברור להלכה, דאין עושים הבדלה בתפלה ובקידוש, בין יו"ט לחבירו, רק כל נידונינו והמו"מ בהלכה זו, אם יש לעשות היכרא כתחליף להבדלה, בין יו"ט לחבירו, ואצל אנשים ע"י עצם תפלת מעריב או קידוש דליל ב' זהו ההיכרא כעין הבדלה שלהם, אך דא עקא, שנשים רגילות לבשל לצורך ליל ב' מיד בצאה"כ, קודם תפלה או קידוש, ושאר היכרא, וחסר אצלם ההיכרא בין יו"ט לחבירו, שמשמע בפוסקים הנ"ל, דבעינן היכרא.

ומש"כ ראב"ק שיחי' באות ג' בזה"ל "דלפעמים קידוש משמש במקום הבדלה, וקידוש של ליל ב' דיו"ט, היא היא הבדלתו של יו"ט ראשון, והראיה פשוטה, דכליל ב' דיו"ט מקדשין בתפלה ועל הכוס, וזהו הבדלה של יו"ט ראשון כידוע" עכ"ל, אינו מובן כ"כ, דכבר נתבאר לעיל, דקיי"ל דאין הבדלה בין יו"ט לחבירו, ואם כוונתו לאליה רבה מפסקי תוס', דבעינן היכרא כעין הבדלה, ומהני היכר ע"י מעריב או קידוש דליל ב', וכמפורש בא"ר.

ואם אין כוונתו לא"ר דלעיל, אינו מובן כלל הדברים, בפרט תימה שכתב עליהם, כידוע.

ומש"כ ראב"ק שיחי' באות ד' דהבדלה היא מלאכת חול, ונשים מחוייבות לעשות מלאכת חול שזה הבדלה, להראות דער עכשיו לא עשו מלאכת חול, וכבר האריכו בפוסקים, וחזר ושנה דבריו,

דמלאכת חול במוצ"ש היא קידושו של שבת, דעד עכשיו לא עשו מלאכת חול, והאריך בזה במק"א, עכ"ד ראב"ק.

ודברי תימה הם, וזה מהלך ודרך מחודשת ביותר, דכל הבדלה במוצ"ש מחייבת במלאכת חול, להראות דעד עכשיו לא עשו מלאכה, מגלי' חידוש זה, ללא ראיות מוכרחות מש"ס ופוסקים, ואין אפשר לסתום כן, בלא ראיות מוצקות.

ומש"כ ראב"ק שיחי' באות ה' זה תו"ד, וכבר האריכו הפוסקים דבישול ביו"ט היא חלק בלתי נפרד מסעודת יו"ט, ובזה מקדשים את היו"ט כידוע, ובעשיית מלאכת אוכ"נ ביו"ט מקדשים את היו"ט, עכת"ד הנ"ל, אינו מובן כלל, היכן האריכו רבותינו הפוסקים כידוע, וכ"ז מהלך מחודש שלא מצאנו ברבותינו גדולי הפוסקים, ולא ברירא סתימתו משמי' דידוע אריכות הפוסקים, וראוי מאוד לפרסם מקורות לכל דבר חידוש ותימה, שיוכלו המעיינים והלומדים בקובץ, לעיין בדברים ביסודיות.

מש"כ ראב"ק שיחי' להעיר באות ו' דהדלקת הנרות כליל יו"ט שני, והו' הבדלה על יו"ט ראשון וקידוש על יו"ט שני, דהדלקת נרות של יו"ט שני, היא מלאכת חול של יו"ט ראשון, והו' הבדלה על יו"ט ראשון, עכת"ד. אינו מובן, כמש"נ בראשונים בסוכה, ובביצה, דלהלכה, אין מבדילין בין יו"ט לחבירו, ואם כוונתו למשמעות הפוסקים הא"ר ומשנ"ב דאי"צ הבדלה, אך בעינן היכרא ע"י מעריב או קידוש, וע"ז כתב דעד"ז גם הדלקת נרות דליל ב' הו' היכר שנתחלף ליו"ט שני, וכמוזכר גם כמה שכתבתי בשאלה להגרמ"ס וצ"ל.

ויש לזה סמך עפ"י המובא משמי' דספר תשובה מאהבה או"ח ח"ב (סי' רס"ג) דנשים ע"י ברכת הדלקת נרות מקבלות שבת, דאולי, ע"ז חיוב הקידוש אינו מה"ת יעו"ש, וכמש"נ לעיל בשאלה.

אך מש"כ דהדלקת נרות של יו"ט שני, היא מלאכת חול של יו"ט ראשון וכו', צ"ב, וכי בין יו"ט לחבירו בעינן מלאכת חול, ואפי' לרב אסי דלית הלכתא כוותיה, מ"מ לא בעינן מלאכת חול, שיהא להבדלה בין קדש לקדש שקדשוה רבנן, ופשוט.

עוד (שם) הוסיף לחדש ראב"ק שיחי' "וכיון דהדלקת נרות יו"ט שני הוה מלאכת אוכ"נ של יו"ט שני, לכן הו' קידוש על יו"ט שני, עכ"ד הנ"ל. אינו מובן, מה דפשיטא לי' דהדלקת נרות דליל יו"ט שני, הו' מלאכת אוכ"נ, והו' קידוש על יו"ט שני, דמגלי' דהדלקת נרות חשיב קידוש של יו"ט שני, ולשם מה בעינן זאת, בשלמא אם נאמר דהדלקת נרות הו' היכרא כעין הבדלה, וכמעריב או קידוש, ניחא, אבל שהדלקת נרות יחשב כקידוש על יו"ט שני, זה תימה, וכי מי שמדליק נרות דליל ב' פטור מקידוש דליל ב', מאי שייטא זל"ז, וז"פ לענ"ד.

ומש"כ הראב"ק שיחי' באות ח' דהנשים מקדשין את היו"ט שני, בהדלקת הנרות, ובבישול המאכלים של יו"ט שני, וזהו תפארתו וגדולתו של יו"ט ראשון, שמקדשין את יו"ט שני, במלאכת הקדש, וסיים שהאריך בכמה מקומות בענין זה. וגם זה אינו מובן, אפי' אם כוונתו לקבלת יו"ט שני, דאי"צ לקבלת יו"ט שני, ובשלמא, מעריב וקידוש ואולי גם הדלקת נרות דליל ב' דיו"ט הו' כעין קבלת היו"ט, אף דאין צורך לקבל יו"ט שני, אבל מה שנקט דבישול המאכלים של יו"ט שני, זהו תפארתו של יו"ט ראשון, והו' מלאכת הקדש, ובזה מקדשין את יו"ט שני, והדברים מחוסרי ביאור לענ"ד.

בברכת התורה

יעקב וינגולד

כולל פונוביו' בני-ברק

הערות שונות

למע"כ מערכת הקובץ המרכזי החשוב "בית אהרן וישראל", אחר דרך מבוא השלום.

בשמחתה של תורה הגיעתני הקובץ האחרון כסלו-טבת תשנ"ו, והנני להעיר מהעולה ברעיוני בס"ד מדי עלעלי בין בתריו, וזה החלי בס"ד.